

เมียแม่ว

ผู้หญิงมั่งกับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ในพื้นที่ของครอบครัวและชุมชนคนเมือง

กรณีศึกษา: หมู่บ้านปางค่า ตำบลต๋ำ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

โดยนางสาวพัชรีกร เจ้าตระกูล

สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

คำนำ

รัฐชาติ และความเป็นไทย บนความสัมพันธ์ของการแบ่งขอบเขตพื้นที่ที่ได้สร้างความเป็นเขา และเป็นเรา การหาเอกลักษณ์ร่วมของกลุ่ม และที่นอกเหนือจากกลุ่มใหญ่จึงถูกเรียกว่าชนกลุ่มน้อย ภายใต้กระบวนการสร้างความเป็นชาติ เกิดการสร้างพรมแดนความไม่เท่าเทียมกันในสังคม เกิดการบังคับและครอบงำทางวัฒนธรรมโดยชนในศูนย์กลางดำเนินไปภายใต้ความเชื่อที่ว่าเป็นการช่วยให้ชนชายขอบมีชีวิตที่ดีขึ้น ในขณะที่ความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งถูกสร้างให้มีนัยหมายถึงความเป็น “ชนส่วนน้อย” ถูกผลักดันให้ออกไปยังชายขอบ ในความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบนั้นมิได้มีความหมายในเชิงพื้นที่ หรือพรมแดนอันเป็นเส้นขีดแบ่งเท่านั้น แต่ยังอยู่ที่การผลิตและสร้างระบบความสัมพันธ์ซึ่งแสดงถึงความเลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียม ความเป็นชายขอบไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหากแต่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการสถาปนาอำนาจของการเป็นศูนย์กลาง หรืออาจกล่าวได้ว่าชายขอบถูกผลิตขึ้นมาจากศูนย์กลาง

“ชาวเขา” มิใช่ชาวเรา ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ถูกเบียดขับให้เป็นชายขอบโดยปริยายแต่เนื่องด้วยสังคมแบบทุนนิยมที่เข้ามามีบทบาทหรือที่เรียกว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์ที่มีการปฏิสัมพันธ์ ติดต่อกัน จึงทำให้เกิดการไหลของผู้คน เงินตรา อุดมการณ์ สื่อและเทคโนโลยี แต่การไหลนั้นไม่สม่ำเสมอ ดังนั้นกระบวนการโลกาภิวัตน์จึงสร้างความแตกต่างไปพร้อมกับความเหมือน และท้ายสุดก่อให้เกิดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์พันทาง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากลจึงไม่เป็นเรื่องที่น่าแปลกเลยหากจะพบเห็นการอยู่ร่วมกันของชนต่างชาติพันธุ์ต่างวัฒนธรรมที่มีการเรียนรู้ที่จะปรับตัว และยอมรับความเป็นเขา และความเป็นเรา ช่วยลดทอนความเป็นอื่นเพื่อความปกติสุขในการดำรงชีวิต หากจะมีผู้ที่สนใจศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมโลกปัจจุบัน

นางสาวพัชรีกร เจ้าตระกูล

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่คำว่ารัฐชาติ และความเป็นไทย ที่รัฐบาลได้กระตุ้นเตือนให้ชาวไทยระลึกถึงได้สร้างความเป็นอื่นให้กับกลุ่มที่ไม่มีเอกลักษณ์ร่วม จึงถูกเรียกว่าชนกลุ่มน้อย ภายใต้กระบวนการสร้างความเป็นชาติ เกิดการสร้างพรมแดนความไม่เท่าเทียมกันสังคม โดยกลุ่มชนในศูนย์กลางปฏิสัมพันธ์กับชนชายขอบบนพื้นฐานอุดมการณ์ที่ว่าอารยธรรมศูนย์กลางมีความเหนือกว่าและดีกว่าวัฒนธรรมของชนชายขอบ และถือเป็นหน้าที่ของรัฐ และชนศูนย์กลางในการเข้าไปยกระดับวัฒนธรรมของชนชายขอบให้สูงขึ้น โดยให้ละทิ้งวัฒนธรรม ความเชื่ออันล้ำหลังของตนและเปลี่ยนมายอมรับอารยธรรมแบบศูนย์กลาง การบังคับและครอบงำทางวัฒนธรรมโดยชนในศูนย์กลางดำเนินไปภายใต้ความเชื่อที่ว่าเป็นการให้ช่วยชนชายขอบมีชีวิตที่ดีขึ้น (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546 หน้า 9)

ในมิติความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางและชายขอบ อำนาจในการกำหนดตัวตนและความมีตัวตน และความมีตัวตน อยู่ที่รัฐส่วนกลางผู้ซึ่งสถาปนาบรรทัดฐาน กรอบความคิด “สังคมส่วนใหญ่” และความเป็นสมาชิกภาพของสังคม ตลอดจนแบบแผนปฏิบัติของพลเมืองไทย ในขณะที่ความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งถูกสร้างให้มีนัยหมายถึงความเป็น “ชนส่วนน้อย” ถูกผลักให้ออกไปยังชายขอบ ในความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบนั้นมิได้มีความหมายในเชิงพื้นที่หรือพรมแดนอันเป็นเส้นขีดแบ่งเท่านั้น แต่ยังอยู่ที่การผลิตและสร้างระบบความสัมพันธ์ซึ่งแสดงถึงความเลื่อมล้ำและไม่เท่าเทียม ความเป็นชายขอบไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหากแต่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการสถาปนาอำนาจของการเป็นศูนย์กลาง หรืออาจกล่าวได้ว่าชายขอบถูกผลิตขึ้นมาจากศูนย์กลาง

“ชาวเขา” มิใช่ชาวเรา ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ถูกเบียดขับให้เป็นชายขอบโดยปริยาย แต่เนื่องด้วยสังคมแบบทุนนิยมที่เข้ามามีบทบาทหรือเรียกว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์ ที่มีการปฏิสัมพันธ์ติดต่อกัน จึงทำให้เกิดการไหลของผู้คนดังที่ อรุณ อับปาตุรัย นิยามโลกาภิวัตน์ว่าหมายถึง การไหลของกำลังในระดับโลก คือ ผู้คน เงินตรา อุดมการณ์ สื่อและเทคโนโลยี แต่การไหลนั้นไม่สม่ำเสมอตั้งนั้นกระบวนการโลกาภิวัตน์จึงสร้างความแตกต่างไปพร้อมกับความเหมือนและท้ายสุดก่อให้เกิดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์พื้นที่ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากล (ฐิรุฒิ เสนาคำ, 2547 หน้า 193) ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่จะเห็นการแต่งงาน และอยู่กินของชนต่างชาติพันธุ์ หมู่บ้านปางค่าเป็นชุมชนชนบทของคนล้านนาที่เรียกตนเองว่า “คนเมือง” ได้พบรักกับ “สาวม้ง” ซึ่งเป็นชาติพันธุ์ที่เป็นชายขอบของสังคมชุมชน การเข้ามาของสะใภ้ชาวเมืองของหมู่บ้าน ที่มาของคำว่า “เมียแม่ัว” ซึ่งหมายถึงผู้หญิงม้งที่เป็นภรรยาของคนเมืองในหมู่บ้าน และสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรกับพวกเขา และพวกเขาจะมีวิธีการที่จะปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงนั้นเช่นไรบ้าง

1.2 วัตถุประสงค์

ในการศึกษาผู้หญิงม้งกับการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ในพื้นที่ของครอบครัวและชุมชนคนเมือง ในหมู่บ้านปางคำ ตำบลต้าเต้า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย จากชนชายขอบสังคมสู่กระบวนการปรับตัวและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนในพื้นที่ของครอบครัวและชุมชนที่มีพื้นฐานอุดมการณ์ว่าวัฒนธรรมของตนเหนือกว่าและดีกว่า วัฒนธรรมของชนชายขอบ เมื่อมีการเลื่อนไหลและเคลื่อนย้าย เข้าสู่วัฒนธรรมศูนย์กลางที่เธอเข้ามาในฐานะคนอื่นของสังคม การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้เธอมีการปรับตัวอย่างไร และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์อย่างไรในครอบครัวใหม่ และในชุมชนที่ต่างไปจากเดิมตั้งนั้นวัตถุประสงค์ของการศึกษาเรื่องนี้จึงได้แก่

1. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้หญิงม้งในพื้นที่ของครอบครัวและชุมชนคนเมือง
2. เพื่อศึกษาการปรับตัวของผู้หญิงม้งในพื้นที่ของครอบครัวและชุมชน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ผู้หญิงม้งในสถานะสะใภ้ที่เป็นฯชาวม้งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านปางคำ ตำบลต้าเต้า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นฯชุมชนของคนพื้นเมืองหรือที่เรียกว่าคนเมืองในภาคเหนือ

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.4.1 คนเมือง คือคนพื้นเมืองล้านนา หรือคนท้องถิ่นในภาคเหนือ ในการศึกษานี้หมายถึง ชนกลุ่มใหญ่ในหมู่บ้านปางคำ ตำบลต้าเต้า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

1.4.2 ม้ง (แม้ว) Hmong (Meo) ตระกูลภาษาม้ง-เมี่ยน หรือแม้ว-เย้า (Hmong-Mien or Meo-Yao Language Family) Synonymes: H'moong, Meau, Mong, Miao คือ กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของพม่า ลาว ไทย เวียดนาม และประเทศตะวันตก

1.4.3 แม้ว คือภาษาที่ใช้เรียก ม้ง ซึ่งแสดงออกในลักษณะดูถูกทางชาติพันธุ์

1.4.4 เมียมแม้ว คือผู้หญิงม้งที่เป็นภรรยาของคนเมืองในหมู่บ้านคนเมือง

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 เพื่อเข้าใจถึงการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชนชายขอบ

1.5.2 เพื่อเข้าใจบทบาทและการปรับตัวของกลุ่มชนในพื้นที่ของครอบครัวและชุมชนคนเมือง

บทที่ 2 กรอบแนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

การกล่าวถึงแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ในแวดวงสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มักจะนำไปใช้ในยุคหลังสมัยใหม่ และหากพิจารณาความหมายของคำว่าอัตลักษณ์แล้ว ต้องทำความเข้าใจกับคำว่าอัตลักษณ์ ที่ได้เปลี่ยนผ่านไปตามบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ภายใต้ความซับซ้อนที่มากขึ้นนั้นก็ย่อมต้องการแนวคิดที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนนั้น เช่นเดียวกัน

เมื่อทบทวนแนวคิด อัตลักษณ์ในยุคสมัยใหม่และยุคหลังสมัยใหม่เราจะพบถึงความแตกต่างในการนิยาม พลวัตความหมายของอัตลักษณ์ พัฒนาการของแนวความคิดเมื่อสังคมเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่ เกิดกระแสการวิพากษ์แนวคิดในการศึกษามากมาย มโนทัศน์อัตลักษณ์ของยุคหลังสมัยใหม่เริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น เมื่อได้มีการนำไปอธิบายตัวตนของคนหรือกลุ่มคน หรือแม้กระทั่งปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

กล่าวโดยสรุป อัตลักษณ์ หมายถึง การแสดงออกถึงความเป็นตัวตน การนิยามตัวตนคือสิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นเราที่ต่างไปจากเขา หรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบขึ้นมาเป็นตัวเรา พวกเรา ในกรณีนี้เจนนิงส์ (Richard Jenkins) ชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในตัวมันเอง หรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเปราะบางพลวัตอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของเบอร์เจอร์และลักแมน (Peter Berger and Thomas Luckmann) ที่ว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดย กระบวนการทางสังคม ครั้งเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมีคงที่ปรับเปลี่ยนหรือแม้กระทั่งเปลี่ยนรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก กล่าวโดยอีกนัยหนึ่ง อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจ การรับรู้เราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร นั่นคือการและดำรงอยู่ว่าเรารู้เกี่ยวกับตนเองอย่างไรและคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่ม อื่น ๆ ด้วย (ประสิทธิ์ ลีปรีชา, 2547 หน้า 33) และเมื่อพิจารณาถึงความหมายของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์พบว่า เป็นสิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ รู้สึกร่วมว่าเป็นพวกเดียวกันที่ต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่ใช่ผลผลิตของเชื้อชาติ ชนชาติ และวัฒนธรรมหากแต่มันถูกสร้างขึ้นและสร้างใหม่เป็นกระบวนการอย่างสัมพันธ์กับบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และการเลื่อนไหลของเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

การศึกษา อัตลักษณ์เกี่ยวเนื่องไปถึงการวิเคราะห์วาทกรรม การสร้างภาพแทนความจริงการถูกทำให้กลายเป็นอื่นควบคู่ไปด้วยเพื่อพิจารณาว่าอัตลักษณ์ นั้นถูกสร้างขึ้นมาและมีการปรับเปลี่ยนไปอย่างไรบ้าง ต้องศึกษาถึงกฎเกณฑ์และบริบทที่เป็นตัวกำหนดความหมายให้กับสิ่งที่ศึกษาในรูปของ วาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ดังนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดด ๆ หรือแยกออกต่างหากจากความสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น ๆ

กระบวนการก่อสร้างอัตลักษณ์ในบริบทของ “ความเป็นชาติพันธุ์” จึงไม่อาจแยกออกจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจและโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาถึงอิทธิพลแนวคิดหลังสมัยใหม่กับการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นหลัก เมื่อมองทัศนะของอัตลักษณ์ในปัจจุบันได้ก้าวไกลไปมากจนสามารถที่จะนิยามความเป็นชาติพันธุ์ได้ว่าหมายถึงแง่มุมหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนที่คิดว่าตนเองแตกต่างไปจากคนอื่น ดังนั้นการนิยามกรอบความเป็นชาติพันธุ์ จึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพราะการนิยามขอบเขตทางชาติพันธุ์ย่อมตามมาด้วยการนิยาม “ความเป็นอื่น”

ซึ่งสิ่งนี้ถือได้ว่าเป็นการเมืองเรื่องอัตลักษณ์และประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ส่วนบุคคล กลไกการสร้างความเป็นอื่นปรากฏอยู่ที่ทั้งกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจกและอัตลักษณ์ทางสังคม และความรู้สึกในอัตลักษณ์ส่วนบุคคลจะถูกสร้างขึ้นมาจากการปฏิเสธ และกดขี่อัตลักษณ์หลาย ๆ อย่างที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม เราจะเห็นได้จากการนิยามอัตลักษณ์ในมุมมองต่าง ๆ ที่อาจขัดแย้งหรือซ้อนทับกันเอง

อัตลักษณ์ กับ “ความเป็นชายขอบ” (marginality) เกี่ยวข้องอย่างแน่นนอนกับประเด็น “ส่วนใหญ่” และ “ส่วนน้อย” แต่อาจจะมิได้หมายความถึงจำนวนเท่านั้น หากแต่หมายถึง “ความสัมพันธ์ทางอำนาจ” ในกาสร้างค่านิยมและสร้างความชอบธรรมในเรื่องต่าง ๆ ตั้งแต่ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันระดับปัจเจกเป็นต้นว่า “การแต่งตัว” “ชีวิตคู่” “ทางเลือกในการประกอบอาชีพ” รวมถึงอำนาจในการจัดการทรัพยากรอย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวถึงภาวะความเป็นชายของนั้น หมายรวมถึงบุคคลผู้ด้อยอำนาจ (The powerless) คนที่ตกเป็นเบี้ยล่าง (the subordinate) ของคนกลุ่มใหญ่คนยากไร้ (The have-nots) และหากว่าคนกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มน้อย ที่แตกต่างไม่มีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม หรือมีสถานะเป็นคนอื่น (The other) จะตกอยู่ในสถานการณ์ของการถูกกีดกันซ้ำซาก (multiple exclusions) และถูกปฏิบัติต่อโดยไม่เหลือศักดิ์ศรีความเป็นคน

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ แนวคิดอัตลักษณ์จึงมีความสำคัญที่จะช่วยในการศึกษาทำความเข้าใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และการสร้างความเหมือนและความต่างทางชาติพันธุ์ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจถึงตัวตนของปัจเจกบุคคล และนำไปสู่การทำความเข้าใจในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของผู้หญิงมั่งในพื้นที่ครอบครัวและชุมชนคนเมืองด้วย

บทที่ 3 วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลทั้งหมดที่ผู้ศึกษารวบรวมจากแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง คือ

แหล่งข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม

โดยผู้ศึกษาได้เริ่มการดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และซักถาม ผู้ให้ข้อมูลแบบไม่เป็นทางการด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกได้แก่ ผู้หญิงมั่งที่เป็นภรรยาของคนเมือง สมาชิกในครัวเรือน คนรอบข้าง และคนในชุมชน โดยผู้ศึกษาใช้วิธีเก็บข้อมูลดังนี้

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านที่มีการประชุม พบปะ พูดคุย ในการสังเกตการณ์ ว่าผู้หญิงมั่งมีบทบาทและการปรับตัวในกิจกรรมของสังคม ชุมชน อย่างไร

การสัมภาษณ์

โดยทั่วไปเป็นการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ โดยการพูดคุย ซักถามถึงเรื่องทั่ว ๆ ไป แล้วจึงนำเข้าสู่ประเด็นที่ตั้งไว้ โดยพยายามคุมการสนทนาให้อยู่ในประเด็น ส่วนการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเป็นการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือสมาชิกในชุมชน

แหล่งข้อมูลจากเอกสาร

ได้จากเอกสารการทำงานของคณะทำงานผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกับการส่งเสริมสุขภาพ ชุมชน